

BENGT LANDGREN

BENGT LANDGREN föddes den 10 maj 1942 i Torsås, Kalmar län, och avled i en plötslig hjärnblödning den 2 januari i år i Uppsala. Han invaldes i denna akademi år 1997. Han var kommen ur en lärarfamilj som son till läroverksadjunkten Alrik Landgren och dennes hustru ämnesläraren Greta, född Ohlson. Båda föräldrarna undervisade i tyska. Intresset för det tyska kulturområdet går – som vi strax skall märka – igen också hos sonen. Efter studentexamen i Kalmar 1962, inskrevs Bengt Landgren på hösten samma år som recentior vid Kalmar nation i Uppsala. Han avlade sedan i Uppsala sina grundläggande examina, tills han 1971 disputerade för gammal grad och samma år förordnades till docent i litteraturvetenskap.

Betraktar man Bengt Landgrens tidiga curriculum vitae, slås man eljest av att hans akademiska tillvaro till en början var så kringflackande. Han uppehöll under åren 1971–77 en lång rad vikariat som akademisk lärare vid många skilda lärosäten, förutom Uppsala även Lunds och Umeå universitet, den dåvarande universitetsfilialen i Örebro liksom även Åbo Akademi, tidvis på professorsförordnanden. Det är inte utan att man har lust att instämma i vad Inge Jonsson skrev, när han i en munter formulering i ett sakkunnigutlåtande kallade honom för ett slags konsistoriets skjutshäst på hög nivå.

Men efter dessa mödosamma år av kringflyttande kom Bengt Landgren slutligen till ro vid sin egen alma mater i Uppsala. År 1982 efterträdde han Gunnar Brandell på den anrika Atterbomska professuren, den som inrättats redan 1835 och som till sina innehavare räknat sådana lysande namn som Henrik Schück, Anton Blanck och Victor Svanberg. När Bengt nu med pompa och ståt på våren 1983 installerades i Uppsala universitets aula, valde han att installationsföreläsa över ämnet "Försvar för poesin".

Vi som satt där och lyssnade tyckte, att ämnet inte var valt på en slump. Bengt Landgren var nämligen från början till slut Gunnar Tideströms lärjunge. Det var Tideströms levande intresse för lyriken, inte minst den nutida lyriken, som han själv fullföljde och på sitt eget sätt förde vidare. Ja, överblickar man Bengt Landgrens forskargärning i stort, slås man av att det är den nutida poesin, särskilt modernismen i svensk- och tyskspråkig litteratur, som han ägnat långa rader av sina främsta arbeten. Serien inleddes redan med doktorsavhandlingen *Ensamheten, döden och drömmarna. Studier över ett motivkomplex i Gunnar Ekelöfs diktning* (1971), som tidigt blev och sedan har förblivit ett banbrytande standardverk inom Ekelöf-forskningen. Till Ekelöf, i Bengts ögon vår nutids störste svenske lyriker, återvände han sedan titt som tätt, så till exempel i de stora undersökningarna *Den poetiska världen. Strukturanalytiska studier i den unge Gunnar Ekelöfs lyrik* (1982) och *Polyederns gåta. En introduktion till Gunnar Ekelöfs Färjesång* (1998) liksom i ett flertal tidskriftsuppsatser. I ännu en bok, med titeln *Dödsteman. Läsningar av Rilke, Edfelt, Lindegren* (1999), riktade han blicken mot det kulturområde som redan föräldrarna väckt hans intresse för, nämligen Tyskland och den tyskspråkiga litteraturen. Här tog han itu med Rainer Maria Rilke men också med Rilkes svenske översättare Johannes Edfelt och slutligen Erik Lindegren.

Ibland fick man intrycket, att han egentligen aldrig blev färdig med sina strukturanalyser av alla dessa moderna lyriker. I en mycket teoretisk *Samlaren*-uppsats om Erik Lindegrens Pastoral-svit (1981) redo-

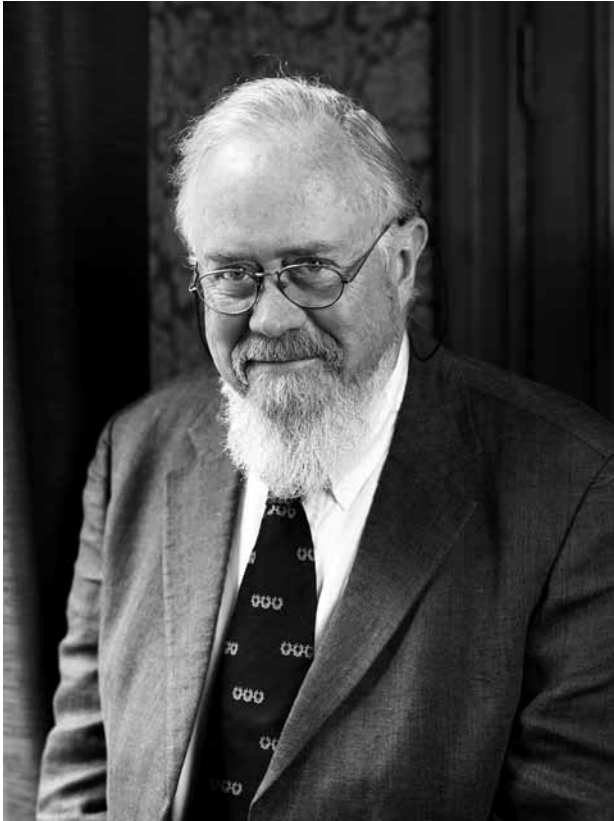

Foto Philip Håkanson.

gjorde han för hur modern strukturanalys av den orimmade modernistiska versen kan och skall bedrivas. Poeternas uttrycksvanor i såväl mer som mindre modernistisk lyrik var och förblev hans huvudintresse. Man kan nämna boken om *Hjalmar Gullberg och beredskapslitteraturen* (1975) eller *De fyra elementen. Studier i Johannes Edfelts diktning från Högmässa till Bråddjuft eko* (1979) eller böckerna om Gunnar Mascoll Silfverstolpe (2008) och Sten Selander (2009). Det var som om cirkeln slöt sig, när han kort före sin död avslutade sin forskargärning med den väldiga författarbiografen över Rilke, den första i sitt slag på svenska. *Mannen från Prag. Rainer Maria Rilke, hans liv och hans diktning* hette den och var nästan 600 sidor lång. Den utkom så sent som i våras.

Som redan denna uppräknings gett vid handen, var Bengt Landgren försedd med en forskarenergi och forskningskapacitet långt utöver den vanliga. Om vi sedan tillägger att denna ymnigt framvällande vetenskapliga produktion fullbordades, medan han samtidigt i hela tjugo år (1984–2004) var prefekt för en av landets största institutioner i vårt ämne, att han axlade en mångfald tunga administrativa uppdrag och att han oftare än flertalet ämneskolleger anlätades som sakkunnig vid tjänstetillsättningar i hela Norden, har vi fått ett första mått på omfånget av hans livsgärning. Ändå är det inte själva omfattningen av hans expansion, hur smått osannolik den än verkar, som fascinerar mest utan enhetligheten och konsekvensen i hans litteratursyn.

Bengt Landgren ville inte bara försvara poesin utan först och främst förklara den, med alla de till buds stående medel som modern litteraturteori kan uppbringa. Där gick han längre än sin lärofader Gunnar Tideström. I bok efter bok, med en iver gränsande till besatthet, uppehöll han sig vid hur den moderna poesin inleder läsaren i förväntningar som sedan bryts och hur modernismen hanterar och leker med dessa normförväntningar och normbrott, hur spelet med äldre traditioner bedrivs i mångskiktade strukturer, som går att exakt beskriva och fastställa. Alltigenom fri från modern teoriförälskelse var han kanske inte, när han under dessa år i Pragstrukturalisterna Roman Jakobsons och

Ian Mukarovskýs efterföljd – eller i Tartuskolans och Jurij Lotmans! – undersökte diverse lyrikers textimmanenta semiotiska system. Jag brukade skämtsamt säga, att han då lät nästan som en rysk lingvist, fastän på ett tyskt seminarium. Det kunde också se ut som om han gjorde vårt ämne exklusivare och svårtillgängligare än det behövde vara för en bredare läsekrets. Ty ungefär samtidigt varnade ju vår kollega Lars Furu-land för att litteraturforskningen hotade att allmänt förlora terräng, när läskunnighet och bokutlåning särskilt hos ungdomen bevisligen började svikta. Men för Bengt var det långt viktigare att exakt och in i detalj vetenskapligt beskriva de lyriska modernisternas experimentiver än att snegla åt läsekretsens krav på lättillgänglighet.

När han var som mest upptagen av sig och sitt och gick som längst i sitt strukturanalytiska fälttåg, kunde han rynka på näsan åt äldre metoder som idéhistoria och komparatism och naturligtvis särskilt åt den biografiska metoden, som så lätt kommer verket att hamna i skuggan av sin upphovsman. Men man får inte överdriva saken. Noga taget ville han bara komplettera de äldre metoderna, de komparativa och idéhistoriska, de genetiska och receptionshistoriska, de biografiska och psykologiska med ett rejält studium av poesins formspråk och verkningsmedel. Det var först då, menade han, som man kommer åt den intressanta täthet och komplexitet som bestämmer den moderna diktens estetiska värde.

Mycket riktigt tillämpar han också med stor säkerhet flera av de vedertagna metoderna i sin egen forskning, så till exempel när han i boken om Hjalmar Gullberg idéhistoriskt utreder litteraturens roll i det av Hitler och Stalin hotade Norden, ett politiskt intresse som han fullföljde också i boken om Silfverstolpe. När han lämnade lyriken och i stället gav sig i kast med den moderna experimentromanen, i en analys (1978) av den österrikisk-judiske diktaren Hermann Broch och dennes roman ”Der Tod des Virgil”, kopplade han ett allsidigt grepp om uppgiften och undersökte ingalunda bara romanens struktur utan också dess källor och tillkomsthistoria lika väl som dess samhällsbakgrund och politiska ärende. Och när några år gått, satt han rentav själv och skrev ett

flertal biografier, i vår akademis serie ”Svenska lärde” till exempel en värdefull bok om sin lärare *Gunnar Tideström* (2007).

För det som hans hjärta klappade mest, modernismen i svensk och tysk prosa och lyrik, försummade Bengt Landgren aldrig att tillägna sig en mycket bred beläsenhet. Lärdom i den gamla gedigna bemärkelsen var hans kännemärke. Med samma lätthet kunde han studera Vergilius-receptionen i modern tid som han i två enorma volymer – tillsammans med bland andra Claes Ahlund och Stefan Helgesson – tecknade vårt ämnes didaktiska program och praktik från 1890 fram till 1995 (2003 och 2005). Inte heller för textkritiken stod han främmande, ett exempel är hans kommenterade utgåva av Strindbergs ”Svenska öden och äventyr” (1981). Vi som umgicks med honom dagligen slogs också av hur lätt han ur minnet kunde citera stora sjökar av klassisk svensk poesi. Säkerligen var det denna osedvanliga lärdomsbredd som gjorde honom till en så eftersökt handledare, som med lätthet satte sig in i de mest skilda forskningsuppgifter och som – med omtalad stränghet – fostrade sina adepter i vad han ansåg viktigast också i elevarbeten: strikt vetenskaplighet.

Omsorg om kvaliteten präglade på samma sätt hans medverkan i redaktionskommittén för *Acta Universitatis Upsaliensis* (ledamot 1993–2009, ordförande 2001–2009) liksom hans universitetspolitiska ställningstaganden. Minnesvärd är till exempel hans insats för att, tillsammans med ett antal likasinnade kolleger och under hårt motstånd från en så kallad progressiv opinion, på 1980-talet genomdriva resursspärri vid antagning till forskarutbildningen i ämnet. Medan vi tidigare översvämmats av doktorander som institutionen inte hunnit ta hand om, fick reformen till resultat färre antagna forskarstuderande men i gengäld mer kvalificerade och bättre motiverade sådana. I ett slag blev handledning och seminarieverksamhet meningsfulla igen, samtidigt som genomströmningen ökade.

Bengt Landgren var i mycket en homo academicus, som trivdes bäst i bibliotek och arkiv eller i de lärda sällskapens glada samvaro. Strindbergssällskapet, Ekelöfsällskapet, Svenska Litteratursällskapet, Kungl.

Vetenskaps-Societeten och Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala liksom Det Norske Videnskaps-Akademiet är några av de sammanslutningar som drog fördel av hans lärda medverkan. Men också utanför dessa kretsar nådde hans verkningsradie. Gästföreläsa hann Bengt Landgren göra ej bara vid flertalet svenska universitet utan också vid till exempel universiteten i Oslo, Trondheim, Helsingfors, Budapest, Pisa, Florens liksom det Jagellonska universitetet i Krakow och Fudanuniversitetet i Shanghai.

Utrymmet i en minnesteckning förslår knappast till att mer ingående skildra Bengt Landgren som person. Nog för att han i det akademiska umgänget ibland kunde verka hypokondrisk och dystert, men lika ofta var han uppsluppet humoristisk. Han förnöjde då omgivningen med bitande satir rörande kulturens och universitetslivets allmänna förfall. När fakultetsledningen i Uppsala helt opåkallat lagt ner den Atterbomska professuren och berövat honom möjligheten att få en efterträdare, skrädde han inte orden. I ett tacktal vid sin avgång brännmärkte han dekaner och annan överhet genom att, i en oförglömlig formulering, kalla dem för – en samling vilda talibaner. Slagfärdig och stridbar var han sannerligen, vår fallne vän! Men också själv ett mönster av trofasthet i Minervas tjänst. Ännu strax före jul kunde man se honom infinna sig regelbundet på Carolina Rediviva klockan 9 varje morgon och inta platsen vid sitt forskarbord.

Efter invalet i Vitterhetsakademien blev han här snabbt en intresserad och aktiv ledamot, från 2002 som klasssekreterare i den filosofisk-filologiska klassen samt tillika akademiens vice sekreterare och därmed ledamot av Förvaltningsutskottet, från 2002 som ledamot och från 2006 som ordförande i Filosofiska nämnden. Också i Publikationsnämnden tog han mycket aktiv del, sedan 2007 som dess ordförande. Under åren 2006–2008 var han ledamot och sammankallande i priskommittén för Gad Rausings pris. Och ännu för bara några år sedan stod han i spetsen för ett symposium om Harry Martinsons *Aniara*. Han redigerade själv konferensrapporten.

En mycket anlitad man, en mycket duglig kollega, en mycket betydande forskare har hastigt lämnat oss. Tomheten efter Bengt Landgren känns, inte minst i denna akademi, påtaglig och mycket smärtsam.

Thure Stenström